

بررسی اثر محیط دوزبانه کردی- فارسی بر پیشرفت سواد خواندن

The Study of Kurdish – Persian Bilingual Environment on Improvement of Reading Literacy

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۰۲/۱۲ ؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۱۲/۲۱

A.A.Kakojouibari (Ph.D)

M S.Ghiasian (Ph.D)

S.Khanhasani (MSc)

علی اصغر کاکوجویباری^۱

مریم السادات غیاثیان^۲

سمیرا خان حسینی^۳

Abstract: Reading learning is the key to other kinds of learning because it is the basis for learning most of the lessons and it has more importance in primary education and for bilingual children. This study is an attempt to reveal the effects of Kurdish-Persian bilingual environment on improvement of reading knowledge of fourth graders. The samples for this study were selected through cluster random sampling of two groups of sixty monolingual students from Kermanshah and bilingual student from Javanrood, Kermanshah, Iran. These participants answered international test block of PIRLS 2006. In the next phase the descriptive statistics was used to calculate means and standard deviations and t tests in order to analyze the obtained results. The data analysis indicated no significant difference between bilingual environment and improvement of reading knowledge and students' performance on understanding literary and informational test block. Therefore, the primary school period, parents' literacy, and level of textbook study were examined. The final results of this study showed that there was no significant difference between the two groups regarding the primary school period and parents' literacy, but there was a significant difference regarding textbook study with bilingual group having higher performance.

Keyword: sociolinguistics, bilingualism, Kurdish language, Persian language, reading literacy

چکیده: یادگیری مهارت خواندن، کلید همه یادگیری هاست، زیرا اغلب یادگیری های درسی از آن طریق صورت می پذیرد و این امر در مقطع ابتدایی شکل حساس تری به خود می گیرد و در مورد کودکان دوزبانه مسئله پیچیده تر می شود. در این تحقیق تلاش شده است تا تأثیر محیط دوزبانه کردی - فارسی بر پیشرفت سواد خواندن دانش آموزان پسر پایه چهارم ابتدایی بررسی شود. بر این اساس دو گروه ۶۰ نفر از دانش آموزان پسر پایه چهارم ابتدایی استان کرمانشاه، شامل یک گروه یکزبانه از شهرستان کرمانشاه و یک گروه دوزبانه از شهرستان جوانرود با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی چندمرحله ای از نوع خوشه ای انتخاب شدند. سنجش میزان پیشرفت سواد خواندن دانش آموزان بر اساس دفترچه های استاندارد شده آزمون بین المللی (۲۰۰۶) PIRLS، محاسبه میانگین و انحراف استاندارد با استفاده از آمار توصیفی و تجزیه و تحلیل داده ها با آزمون t مستقل انجام شد. نتایج نشان داد که بین محیط دوزبانه و پیشرفت سواد خواندن، هم چنین عملکرد دانش آموزان در درک متون ادبی و اطلاعاتی رابطه معنی داری وجود ندارد. جهت توجه به این مسئله میزان گذراندن دوره پیش دبستانی، سطح سواد والدین و هم چنین میزان مطالعه کتب غیردرسی دانش آموزان مورد بررسی قرار گرفتند و نتایج نشان داد که بین دو گروه مورد آزمایش، از نظر گذراندن دوره پیش دبستانی و سطح سواد والدین اختلاف معنی داری وجود ندارد و به نظر می رسد که آموزش قبل از دبستان مؤثر و سطح سواد والدین مؤثر در گروه دوزبانه ها تفاوت های احتمالی دو گروه را برطرف کرده است اما از نظر مطالعه کتب غیردرسی بین دو گروه تفاوت معنی داری به نفع گروه دوزبانه موجود است.

کلیدواژه ها: جامعه شناسی زبان، دوزبانگی، زبان کردی، زبان فارسی، سواد خواندن

1. aakj47@yahoo.com

2. m_ghiasian@pnu.ac.ir

۱. دانشیار دانشگاه پیام نور

۲. استادیار گروه زبان شناسی و زبانهای خارجی دانشگاه پیام نور

۳. کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور

مقدمه

زبان صرفاً وسیله‌ای برای ارتباط و محاوره نیست بلکه وسیله‌ای برای سازماندهی و تفسیر و توصیف واقعیت و ابزاری برای تفکر است. استفاده از کلمات بر آگاهی از اشیا و اعمال دلالت دارد و ترکیب کلمات دال بر تأسیس یا کشف روابط فی‌مابین اشیا و تنظیم تجربه فردی در همبستگی کلی است. رویکرد تک‌زبانه بودن برای کمک به رشد گفتار و زبان ظاهراً منطقی به نظر می‌رسد، این رویکرد بر این مبنا شکل گرفته است که اگر یادگیری یک زبان مشکل است یادگیری بیش از یک زبان مشکل‌تر باشد و بنابراین با تک‌زبانه شدن، یک بار اضافی را از دوش کودک برداشته و دوزبانه بودن می‌تواند برای کودک مشکلاتی را فراهم کند و رشد گفتار و زبان و مهارت یافتن کودک در این زمینه را با مشکل مواجه می‌کند. کالین بکر^۱ (۲۰۰۰) شیوع تأخیر در رشد گفتار و زبان را بین پنج تا بیست درصد تخمین زده است و دلیل اختلالات گفتار و زبان از جمله تأخیر در رشد گفتار و زبان را مواردی همچون آسیب دیدگی شنوایی، اتیسم، غیرطبیعی بودن شدید، فلج مغزی، شکاف کام و سایر مشکلات جسمی یا از هم گسیختگی‌های روانی، ذکر کرده است. ضمن اینکه برای نیمی از مراجعان علت شناخته شده‌ای وجود ندارد و در بین آن‌ها بالا بودن تعداد کودکان دوزبانه موجب به وجود آمدن این باور شده است که علت تأخیر می‌تواند در معرض دوزبانگی بودن این کودکان باشد، اگرچه شواهدی در حمایت از آن وجود ندارد. مشکل چنین کودکانی در ورود به مدرسه تشدید می‌شود زیرا آن‌ها نه به زبان مادری خود تسلط دارند و نه به زبان رایج در جامعه خود. این کودکان در زمان ورود به مدرسه نه تنها مشکلات گفتاری بلکه اشکالاتی در خواندن و نوشتن نیز دارند، نسبت به کودکان دیگر از واژگان کمتری برخوردارند و تلفظ آن‌ها نیز معمولاً مانند تلفظ استاندارد صداهای آن زبان نیست. این نوع اختلال را نوعی معلولیت آموزشی - اجتماعی می‌دانند (شفیعی، مهرعلیان، ۱۳۸۲).

نظرات موافق و مخالف در خصوص تأثیرگذاری دوزبانگی بر میزان یادگیری دانش‌آموزان وجود دارد. گروهی معتقدند زبان مادری و عناصر و قواعد آن مانعی اساسی بر سر راه یادگیری زبان دوم است کسانی که به آثار منفی و بازدارنده زبان مادری اشاره کرده‌اند معتقدند نفوذ عمیق زبان مادری در ذهن انسان موجب می‌شود که یادگیری زبان دوم هرگز به حد مطلوب نرسد.

---

1. Colin Baker

بعضی دیگر بر این باورند که دوزبانگی تأثیر معنی داری بر یادگیری دانش‌آموزان دوزبانه ندارد و یا حتی ممکن است دارای اثرات مثبت باشد و اینکه موجب می‌شود کودک نه فقط در مدرسه دارای پیشرفت بلکه دارای قابلیت‌های شناختی و ابتکار نیز باشد که در اینجا به مرور بعضی از این آثار می‌پردازیم.

لئوپولد^۱ (۱۹۴۰) در تحقیقات خود به این نتیجه رسید که کودک دوزبانه از موهبت خاصی برخوردار می‌شود و بر این باور است که کودک دوزبانه که برای هر شیء دو واژه می‌شنود و اداری می‌گردد تا به محتوی و معنی واژه بیشتر از صورت آن توجه کند. او می‌گوید در دوزبانگی مزیتی را می‌بینم که کودک را به جای گفتار طوطی‌وار به اندیشیدن وامی‌دارد (محمی‌الدین، ۱۳۵۳). هم‌چنین محمی‌الدین (۱۳۵۳) در تحقیق خود به این نتیجه رسید که دانش‌آموزان دوزبانه در پاسخگویی به تست و سؤالات قرائت فارسی از دانش‌آموزان تک‌زبانه برتری دارند. محمدزاده (۱۳۶۵) با تحقیق بر روی کودکان دوزبانه و عادی فارسی زبان و زرتشتی سال دوم راهنمایی به این نتیجه رسید که بین دو گروه دانش‌آموزان از نوع اطلاعات فراگرفته شده، میزان مطالب اندوخته شده و بازآموزی اطلاعات تفاوت معنی داری وجود ندارد. اسپورل^۲ (۱۹۶۴) طی پژوهشی که بر روی افراد دوزبانه و یک‌زبانه انجام داد به این نتیجه رسید که باوجود اینکه افراد دوزبانه در استعداد زبانی با افراد یک‌زبانه یکسان بوده‌اند اما یک‌زبانه‌ها در پیشرفت تحصیلی از دوزبانه‌ها جلوترند (نیلی پور، ۱۳۷۱). ارسنیان^۳ (۱۹۳۷) در تحقیقی که بر روی ۱۱۵۲ کودک ایتالیایی و ۱۱۶۹ کودک یهودی متولد آمریکا انجام داد معتقد است که دوزبانگی هیچ تأثیری (تأثیر معنی داری) در یادگیری افراد دوزبانه ندارد (موصلی، ۱۳۸۰). کرمی نوری و همکاران (۲۰۰۳) در مطالعه خود نشان دادند که توانایی یادآوری کودکان ایرانی - سوئدی (کودکانی که به‌طور همزمان می‌توانند به فارسی و سوئدی تکلم کنند) در مقایسه با کودک یک‌زبانه سوئدی در انواع حافظه رویدادی و معنایی بیشتر است. مجتبی رجبی (۱۳۸۵) نیز متوجه شد که بین توانایی درک مطلب خواندن دانش‌آموز دوزبانه ترکمن با دانش‌آموزان تک‌زبانه همان محیط تفاوت معنی داری وجود ندارد اما توانایی درک مطلب خواندن دانش‌آموزان دوزبانه محیط ترکمن با دانش‌آموزان فارس زبان تهران تفاوت معنی داری وجود دارد. در مطالعه‌ای دیگر کرمی

---

1. Leopold
2. Spourl
3. Arsenian

نوری و همکاران (۲۰۰۸) نشان دادند که کودکان دوزبانه ترک - فارسی و کرد - فارسی، در حافظه رویدادی و معنایی بر کودکان یک‌زبانه فارسی برتری دارند. کریمی و کبیری در طی مطالعه‌ای به این نتیجه رسیدند که عملکرد دانش‌آموزان یک‌زبانه در خواندن و درک متون ارائه شده بهتر از دانش‌آموزان دوزبانه است (کریمی، ۱۳۸۸). ویگوتسکی^۱ (۱۹۶۲) بیان می‌دارد که قابلیت بیان یک اندیشه به زبان‌های مختلف به کودک دوزبانه قابلیت فراتر از یک کودک تک‌زبانه می‌دهد و اضافه می‌کند که ملاحظه کردن زبان به‌عنوان یک سیستم خاص در میان سیستم‌های دیگر و نظاره کردن این پدیده در بین مقوله‌های تعمیم داده شده‌ی دیگر، رهنمودی است برای کارکرد آگاهانه‌ی زبان‌شناختی کودک دوزبانه. در بعضی از تحقیقات این نتیجه‌گیری حاصل شد که کودکان دوزبانه از نظر رشد و نمو هوشی، به طور کلی بهتر از کودکان تک‌زبانه عمل می‌کنند (پیل و لمبرت^۲، ۱۹۶۲). ولف^۳ (۱۹۶۷) اعلام می‌دارد که تداخل زبانی مولد ویژگی‌های ساختمانی زبان دوم است. در پژوهشی که در سال ۱۹۷۲، دیولی و بورت^۴ انجام دادند، پس از بررسی و طبقه‌بندی انواع تداخل و رفتار زبانی کودکان دوزبانه، آن‌ها را با اشتباهات کودکان یک‌زبانه در جریان فراگیری زبان مادری مقایسه کردند و اثر منفی آن را در کودکان دوزبانه گزارش دادند. مطالعات سلینکر^۵ (۱۹۷۲) نیز گویای تداخل در گفتار دوزبانه- هاست و هم‌چنین بودو^۶ (۱۹۷۵) تداخل‌های زبانی را زائیده دشواری‌ها و پیچیدگی‌های ذاتی ساختمان زبان دوم دانسته است. گزارشاتی که از بن‌زیو^۷ (۱۹۷۷) به دست رسیده، بیانگر این موضوع است که کودکان دوزبانه بهتر از کودکان یک‌زبانه قادر به تجزیه و تحلیل معانی زبان- شناختی هستند و هم‌چنین به جنبه‌های ارتباطی شخصی خود حساس‌ترند. گروزین^۸ (۱۹۸۲) دوزبانه بودن را یک ذخیره بزرگ برای کودک محسوب می‌دارد و معتقد است که کودک دوزبانه دارای یک آگاهی بهتر از زبان‌های مختلف است و در یادگیری زبان‌های جدید در موقعیت بهتری قرار دارد. رابطه‌ی مثبت بین دوزبانگی و انطباق شناختی و قابلیت‌های فکری خلاق را در

-
1. Vygotsky
  2. Pill & Lamberth
  3. Wolf
  4. Dulay & Burt
  5. Selinker
  6. Boyd
  7. Ben-Zeev
  8. Grosjean

آثاری محققانی چون کامینز^۱ (۱۹۸۴) می‌توان یافت. سیگوان و مک کی^۲ (۱۳۶۹) معتقدند که چون فرد دوزبانه از دو زبان سود می‌جوید و در نتیجه دو ابزار ذهنی در اختیار دارد لذا دوزبانه بودن، ازدیاد توانایی بالقوه در فرد را به ذهن متبادر می‌شود.

سیاست زبانی نظام آموزشی ما بر پایه‌ی زبان فارسی، به‌عنوان زبان رسمی آموزش، استوار است و همه‌ی دانش‌آموزان کشور، فارسی‌زبان تلقی می‌شوند. به این ترتیب نظام آموزش و پرورش ما به‌طور ملموس با چندزبانگی و مسائل ناشی از آن روبرو است که در ابعاد شناختی، عاطفی، اجتماعی و فرهنگی برای دانش‌آموزان غیرفارسی‌زبان پیش می‌آید. آموزش رسمی با خواندن و نوشتن، یعنی ابعاد درک و تولید مکتوب زبان، آغاز می‌شود. کسب آمادگی‌های لازم برای خواندن، به عوامل متعددی بستگی دارد. آمادگی زبانی، از عوامل مهم در آمادگی خواندن است. امروزه تحرکات جغرافیایی، اجتماعی و هجوم رسانه‌های جمعی موجب کاهش تفاوت‌های زبانی شده است. ولی هنوز شاهد تفاوت‌های زبانی هستیم که با بسامدهای متفاوت در مناطق مختلف به چشم می‌خورد. فرآیند خواندن مستلزم بکارگیری همزمان چندین مهارت و کنش حسی و ذهنی است. از همین رو بچه‌ها در سال اول مدرسه و پس از آن نیاز دارند که با صبوری و دقت و اکتساب مهارت‌های پیش‌تاز و تمرین مستمر، قابلیت خواندن را بیابند. بسیاری از معلمان دوره ابتدایی و کارشناسان روانشناسی و متخصصان تعلیم و تربیت از طریق بررسی چگونگی مهارت دانش‌آموزان در امر خواندن می‌توانند رفتار تحصیلی ایشان را به‌طور جدی پیش‌بینی کنند، به عبارتی دیگر همواره یک رابطه و درجه همبستگی فوق‌العاده‌ای بین مهارت خواندن در دانش‌آموزان سال‌های ابتدایی و پیشرفت تحصیلی آن‌ها مشاهده می‌شود.

کسانی که دچار مشکل در خواندن هستند، در محل زندگی خود محصور می‌شوند زیرا کسب اطلاعات از طریق خواندن امکان‌پذیر است (تمور و همکاران، ۲۰۱۰). از نظر ریورز^۳ (۱۹۸۱) خواندن مهم‌ترین فعالیت در کلاس زبان است، نه تنها به دلیل اینکه منبعی برای کسب اطلاعات و فعالیتی دل‌پذیر است، بلکه به دلیل اینکه خواندن دانش‌آموزان ابزاری برای تحکیم و گسترش دانش زبانی است. او معتقد است که باید راهنمایی‌هایی را برای گسترش خواندن به کار برد و به‌جای اینکه انتظار داشته باشیم خود دانش‌آموز به‌گونه‌ای این مهارت را کسب کند، ضروریست

-
1. Cummins
  2. Sikwan & Mackay
  3. Rivers

بررسی اثر محیط دوزبانه کردی- فارسی بر پیشرفت سواد خواندن

برای درک فعالیت‌های متون نوشتاری از جانب معلمان تلاشی شایسته صورت گیرد. به‌همین دلیل معلمان و نظام آموزشی باید برای کمک به دانش‌آموزان جهت اصلاح و توسعه عادات در خواندن کمک کنند و آن‌ها را برای درک مطلب متن آماده سازند (چستن^۱، ۱۹۸۸). به‌طور کلی خواندن یکی از مهم‌ترین هدف‌های آموزش هر زبانی می‌باشد و فرایندی است که از تمام مهارت‌هایی که کودک در مدرسه کسب می‌کند، پیچیده‌تر و مشکل‌تر است. سلسه موریسیا^۲ (۱۹۹۱) در این مورد می‌گوید: "در واقع کودک در فرایند تعاملی پیچیده‌ای درگیر است که این مهارت خود به مهارت‌های چندگانه‌ای وابسته است و در این مهارت به اطلاعات کدگذاری شده‌ی بی‌شماری نیاز است". وی در ادامه به نقل از مک لافلین^۳ (۱۹۸۷) می‌گوید: "نه تنها جنبه‌های متنوعی در فرایند خواندن وجود دارد بلکه فهم این فرایندها هنگامی که تشخیص می‌دهیم در چارچوب زمانی موازی عمل می‌کنند مشکل می‌شود". می‌توان چنین نتیجه گرفت که خواندن رفتاری اکتسابی است و انسان باید آن را از طفولیت یاد بگیرد. این کار به پرورش خاصی نیاز دارد که اصولاً به‌دست آموزگاران صورت می‌گیرد. این امر در مقطع ابتدایی شکل حساس‌تری به خود می‌گیرد و در مورد کودکان دوزبانه مسئله پیچیده‌تر می‌شود. توانایی خواندن به‌مثابه پایه و اساس همه ابعاد یادگیری در موضوعات گوناگون و نیز مبنای رشد فکری شناخته شده است. آگاهی از سطح این توانایی و برنامه‌ریزی در جهت رشد آن برای سیاست‌گذاران و مدیران و برنامه‌ریزان آموزشی اهمیت خاصی دارد و این امر ایجاد انگیزه‌ای شد تا به بررسی تأثیر محیط دوزبانه موجود در منطقه‌ای از کشورمان بر پیشرفت سواد خواندن دانش‌آموزان پسر پایه چهارم ابتدایی آن منطقه پردازیم و به منظور تأمین هدف مذکور پرسش‌های زیر مورد بررسی قرار گرفت:

آیا محیط دوزبانه با پیشرفت سواد خواندن رابطه دارد؟

آیا محیط دوزبانه با سواد اطلاعاتی رابطه دارد؟

آیا محیط دوزبانه با سواد ادبی رابطه دارد؟

آیا گذراندن دوره پیش‌دبستانی با سواد خواندن دانش‌آموزان دوزبانه رابطه دارد؟

آیا با سواد بودن والدین با سواد خواندن دانش‌آموزان دوزبانه رابطه دارد؟

-
1. Chastain
  2. Celce-Murcia
  3. Mclaughlin

آیا مطالعه کتب غیردرسی با سواد خواندن دانش‌آموزان دوزبانه رابطه دارد؟

روش مطالعه

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و روش آن علی - مقایسه‌ای است که در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ انجام گرفت. جامعه آماری پژوهش حاضر دانش‌آموزان پسر پایه چهارم ابتدایی منطقه یک شهرستان کرمانشاه به‌عنوان جامعه یک‌زبانه و دانش‌آموزان پسر پایه چهارم ابتدایی شهرستان جوانرود به‌عنوان جامعه دوزبانه می‌باشد که طبق سرشماری سال ۱۳۸۹ تعداد این دانش‌آموزان در منطقه یک شهرستان کرمانشاه ۱۴۵۰ نفر و در شهرستان جوانرود ۹۷۰ نفر بود و این پژوهش با استفاده از روش تصادفی چندمرحله‌ای از نوع خوشه‌ای به مقایسه مهارت خواندن دو گروه ۶۰ نفره از دانش‌آموزان یک‌زبانه و دوزبانه مذکور می‌پردازد. جهت سنجش مهارت خواندن دانش‌آموزان کلاس چهارم ابتدایی از دفترچه آزمون‌های استاندارد شده پرلز ۲۰۰۶ بهره بردیم. مطالعه بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن (PIRLS)^۱ توسط IEA^۲، انجمن بین‌المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، صورت می‌گیرد و این مطالعه با هدف سنجش پیشرفت سواد خواندن دانش‌آموزان و جمع‌آوری اطلاعاتی در مورد تجارب یادگیری خواندن آن‌ها در خانه و مدرسه طرح‌ریزی شده است. بیش از ۴۵ کشور در آزمون ۲۰۰۶ شرکت کرده‌اند که جایگاه رتبه‌ای ایران رتبه ۴۰ از ۴۵ می‌باشد و این نشانگر عملکرد پایین دانش‌آموزان ایرانی در آزمون‌های خواندن و پایین بودن مهارت خواندن آنهاست (کریمی، ۱۳۸۷). ده دفترچه آزمون حاوی؛ مطالب خواندنی در شکل داستان، مقاله و شرح حال، محتوای آزمون مطالعه پرلز را تشکیل می‌دهند. هر دفترچه، دارای دو بخش مستقل ادبی و اطلاعاتی است. جهت انجام این تحقیق از بین دفترچه آزمون‌های پرلز ۲۰۰۶ داستان شب باورنکردنی از بخش ادبی و مقاله در جستجوی غذا از بخش اطلاعاتی انتخاب شد.

از آنجایی که آزمون پرلز ۲۰۰۶ رابطه و همبستگی مثبتی بین عملکرد خواندن دانش‌آموزان پایه چهارم و عواملی چون گذراندن دوره پیش‌دبستانی، کتاب خواندن و داستان گفتن، سطح فرهنگی و اجتماعی والدین را نشان داده است، در این پژوهش نیز براساس پرسشنامه‌ای محقق

---

1. Progress in International Reading Literacy Study
2. International Association for the Evaluation of Educational Achievement

بررسی اثر محیط دوزبانه کردی- فارسی بر پیشرفت سواد خواندن

ساخته میزان گذراندن دوره پیش دبستانی، سطح سواد والدین و میزان مطالعه کتب غیردرسی دانش آموزان را جویا شدیم.

جدول (۱). شاخص های توصیفی دوره پیش دبستانی و سطح سواد والدین و مطالعه کتب غیردرسی در دو گروه آزمودنی

دانش آموزان	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
پیش دبستانی	یکزبانه	۶۰	۹/۳
دوزبانه	۶۰	۸/۴	۲/۸۰۵
سطح سواد پدر	یکزبانه	۶۰	۱۱/۲
دوزبانه	۶۰	۹/۷	۵/۲۲۷
سطح سواد مادر	یکزبانه	۶۰	۹/۴
دوزبانه	۶۰	۸	۴/۳۲۷
مطالعه کتب غیردرسی	یکزبانه	۶۰	۹۵
دوزبانه	۶۰	۱۳۶	۱۰۷/۰۲۷

به طور میانگین دانش آموزان یکزبانه ۹ ماه و ۳ روز و دانش آموزان دوزبانه ۸ ماه و ۴ روز دوره پیش دبستانی را طی کرده اند. سطح سواد پدران در جامعه یکزبانه ۱۱ سال و ۲ ماه و در جامعه دوزبانه ۹ سال و ۷ ماه و سطح سواد مادران یکزبانه ۹ سال و ۴ ماه و مادران دوزبانه ۸ سال می باشد و مطالعه کتب غیردرسی در جامعه یکزبانه پژوهش حاضر ۹۵ دقیقه در هفته است در حالی که این میانگین برای جامعه دوزبانه ۱۳۶ دقیقه در هفته است.

جدول ۲ مربوط به شاخص های استنباطی با روش t مستقل در سطح معنی داری $\alpha \leq 0.05$ با ضریب اطمینان ۹۵٪ جهت سنجش معنی داری میزان گذراندن دوره پیش دبستانی، سطح سواد پدران و مادران و میزان مطالعه کتب غیردرسی در بین دو گروه می باشد.

آزمون تساوی دو جامعه

t	درجه آزادی	سطح معنی داری	تفاوت میانگین	خطای استاندارد
۰/۹	۰/۰۸۴	۱۱۸	۱/۷۴۲	۰/۵۱۶۶۷
۰/۵۱۶۶۷	۰/۹	۰/۰۸۴	۱۱۸	۱/۷۴۲
۱/۵	۰/۰۷۴	۱۱۸	۱/۸۰۳	۰/۸۳۱۹۸
۰/۸۳۱۹۸	۱/۵	۰/۰۷۴	۱۰۸	۱/۸۰۳
۱/۴۳	۰/۰۶۱	۱۱۸	۱/۸۸۹	۰/۷۵۸۷۲
۰/۷۵۸۷۲	۱/۴۳	۰/۰۶۱	۱۱۸	۱/۸۸۹
۰/۰۱۷	۱۱۸	-۲/۴۱۹	۱۶/۹۴۳	-۴۰/۹۸۳
۱۶/۹۴۳	-۴۰/۹۸۳	۰/۰۱۷	۱۰۷	-۲/۴۱۹

همان‌طور که مشخص شده است سطح معنی داری در متغیرهای مربوط به میزان گذراندن دوره پیش دبستانی و سطح سواد والدین بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است و در نتیجه در بین دو گروه آزمودنی از این نظر تفاوت معنی داری وجود ندارد. اما در مورد متغیر مربوط به میزان مطالعه کتب غیردرسی سطح معنی داری از ۰/۰۵ کم‌تر است و از آنجایی که میانگین مطالعه کتب غیردرسی دانش‌آموزان دوزبانه از دانش‌آموزان یک‌زبانه بیشتر است (جدول ۱) پس می‌توان نتیجه گرفت که در این مورد تفاوت معنی داری به نفع گروه دوزبانه وجود دارد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

جدول ۳ میانگین و واریانس نمرات دانش‌آموزان هر دو گروه در متن ادبی، متن اطلاعاتی و پیشرفت سواد خواندن را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌کنیم، میانگین نمرات دانش‌آموزان تک‌زبانه بالاتر از دانش‌آموزان دوزبانه است.

بررسی اثر محیط دوزبانه کردی- فارسی بر پیشرفت سواد خواندن

جدول (۳). شاخص‌های توصیفی متن ادبی و اطلاعاتی و پیشرفت سواد خواندن در دو گروه آزمودنی

دانش آموزان	تعداد	میانگین	واریانس
متن ادبی	یک‌زبانه	۶۰	۸/۶۲
دوزبانه	۶۰	۷/۶۰	۹/۲۹
متن اطلاعاتی	یک‌زبانه	۶۰	۶/۹۱
دوزبانه	۶۰	۶/۳۸	۸/۹۱
پیشرفت سواد خواندن	یک‌زبانه	۶۰	۱۵/۵۲
دوزبانه	۶۰	۱۳/۹۸	۳۰/۶۶

بین دانش‌آموزان یک‌زبانه و دوزبانه طبق جدول ۴ از نظر پاسخگویی به سؤالات متن ادبی و متن اطلاعاتی و همچنین پیشرفت سواد خواندن (مجموع پاسخگویی به متن ادبی و اطلاعاتی) تفاوت معنی‌داری مشاهده نگردید. لذا هر فرضیه‌های تحقیق مبنی بر تأثیرگذاری محیط دوزبانه بر میزان سواد ادبی، سواد اطلاعاتی و پیشرفت سواد خواندن رد می‌شود.

جدول (۴). شاخص‌های استنباطی سواد ادبی، سواد اطلاعاتی و پیشرفت سواد خواندن در دو گروه آزمودنی

آزمون تساوی میانگین دو جامعه				
t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	تفاوت میانگین	خطای استاندارد
آزمون T مستقل سواد ادبی		تساوی میانگین‌ها	۱/۶۳۲	۱۱۸
			۰/۶۲۳	۰/۱۰۵
عدم تساوی میانگین‌ها	۱/۶۳۲	۱۱۴	۰/۱۰۶	۱/۰۱۷
آزمون T مستقل سواد اطلاعاتی		تساوی میانگین‌ها	۰/۸۹۰	۱۱۸
			۰/۵۹۰	۰/۳۷۵
عدم تساوی میانگین‌ها	۰/۸۹۰	۱۱۶	۰/۳۷۵	۰/۵۲۵
آزمون T مستقل سواد خواندن		تساوی میانگین‌ها	۱/۳۸۳	۱۱۸
			۱/۱۱۵۰۹	۰/۱۶۹
عدم تساوی میانگین‌ها	۱/۳۸۳	۱۱۵	۰/۱۶۹	۱/۱۱۵۰۹
			۱/۵۴۱۶۷	۱/۵۴۱۶۷

بحث و نتیجه گیری

تحقیق حاضر با هدف بررسی تأثیر محیط دوزبانه بر پیشرفت سواد خواندن دانش‌آموزان پسر پایه چهارم ابتدایی محیط یک‌زبانه شهرستان کرمانشاه در مقایسه با دانش‌آموزان پسر همین پایه از محیط دوزبانه شهرستان جوانرود صورت گرفت. نتایج به‌دست آمده از این تحقیق با رد فرضیه‌هایی مبنی بر عدم تأثیر‌گذاری محیط دوزبانه بر درک متون ادبی و اطلاعاتی و پیشرفت سواد خواندن بود. به نظر می‌رسد که این یافته‌ها هم‌جهت با پژوهش گروزین (۱۹۸۲)، محی-الدین (۱۳۵۳)، محمدزاده (۱۳۶۵) و رجبی (۱۳۸۵) است. ارسینان (۱۹۳۷) نیز بر عدم تأثیر‌گذاری دوزبانگی بر یادگیری افراد دوزبانه معتقد است؛ و اما مطالعات دیولی و بورت (۱۹۷۲)، ولف (۱۹۶۷)، سلینگر (۱۹۷۲) همگی گویای تداخل در گفتار دوزبانه‌هاست و زبان مادری را مانعی بر سر راه یادگیری زبان دوم می‌دانند. اسپرول (۱۹۶۴) نیز بر پیشرفت تحصیلی بهتر یک‌زبانه‌ها نسبت به دوزبانه‌ها اعتقاد دارد. مهم‌ترین مطالعه در این زمینه را می‌توان مطالعه کریمی و کبیری دانست که معتقدند عملکرد دانش‌آموزان یک‌زبانه در خواندن و درک متون بهتر از دانش‌آموزان دوزبانه است (کریمی، ۱۳۸۸).

با توجه به اینکه هم در آزمون پرلز ۲۰۰۱ و هم پرلز ۲۰۰۶ رابطه و همبستگی مثبتی بین عملکرد خواندن دانش‌آموزان پایه چهارم و عواملی چون گذراندن دوره پیش‌دبستانی، کتاب خواندن و داستان گفتن، نگرش مثبت خود دانش‌آموز و والدینش نسبت به خواندن، زمینه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی والدین وجود دارد و از آنجایی‌که آزمودنی‌های این تحقیق، براساس نتایج پرسشنامه اولیه‌ای که توسط محقق از دانش‌آموزان هر دو گروه پرسیده شد، از نظر گذراندن دوره پیش‌دبستانی دارای تفاوت معنی‌داری نیستند (جدول‌های ۱ و ۲)، به نظر می‌رسد که گذراندن حدود یک سال تحصیلی پیش‌دبستانی مفید، اثر مثبت خود را به‌جا گذاشته باشد و تأثیر منفی دوزبانگی را کم‌رنگ کرده باشد و این امر را می‌توان با نتیجه تحقیقات محسن سرحدی (۱۳۸۷)، هادی پیره (۱۳۸۸)، آرتور رینولدز^۱ و همکارانش (۲۰۰۱)، شوینهارت^۲ (۲۰۰۳)، کامیلی^۳ و همکاران (۲۰۱۰) همسو دانست که همگی معتقدند ارتباط مثبتی بین پیشرفت سواد خواندن و میزان گذرانده شده در آموزش پیش‌دبستانی وجود دارد. از آنجایی‌که

---

1. Arthur Reynolds
2. Schweinhart
3. Camili

بررسی اثر محیط دوزبانه کردی- فارسی بر پیشرفت سواد خواندن

فریدریکسون^۱ (۲۰۰۲) و آندرج جسک^۲ و آنترا آزولا^۳ (۲۰۰۸) گزارش دادند که عواملی نظیر زمینه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی والدین در پیشرفت تحصیلی و بخصوص افزایش مهارت سواد خواندن مؤثر است و یو و باین (۱۹۸۰)، به نقل از عباسی طاهر، (۱۳۸۶) با انجام تحقیقی بر روی کودکان هنگ‌هنگی از طبقات اجتماعی متفاوت که زبان انگلیسی را در حکم زبان دوم آموخته بودند، دریافتند که طبقه‌ی اجتماعی و تجارب مربوط به زمینه‌های اقتصادی- اجتماعی کودکان دوزبانه تأثیری مستقیم در یادگیری زبان آنان دارد و هم‌چنین دکتر عارفی (۱۳۸۲) در تحقیقی مشابه میان مهارت‌های زبان فارسی کودکان دوزبانه با طبقه اجتماعی (پایین - متوسط) به نتایج مشابهی دست یافته است و هم‌چنین متوجه شد کودکانی که والدین آنان دارای سطح تحصیلات در حد متوسط هستند، کلمات فارسی بیشتری نسبت به آنهایی که والدینشان بی‌سواد هستند به کار می‌برند، به نظر می‌رسد که داشتن میانگین سواد برای پدران در محیط یک‌زبانه و دوزبانه که به ترتیب ۱۱ سال و ۲ ماه و ۹ سال و ۷ ماه و برای مادران ۹ سال و ۴ ماه و ۸ سال (جدول‌های ۱ و ۲)، تأثیر به‌سزایی در کسب نتیجه تحقیق داشته باشد. با کسب اطلاعاتی مبنی بر اینکه دانش‌آموزان یک‌زبانه به طور متوسط ۹۵ دقیقه به مطالعه کتب غیردرسی می‌پردازند و دانش‌آموزان محیط دوزبانه برای مطالعه کتب غیردرسی ۱۳۶ دقیقه وقت صرف می‌کنند (جدول ۱) که این میانگین‌ها مبین وجود یک تفاوت معنی‌دار به نفع گروه دوزبانه است (جدول ۲) و با استناد به تحقیقات بهمنی (۱۳۸۷) و محمدی جهرمی (۱۳۸۰) که وجود یک رابطه مستقیم بین میزان دسترسی دانش‌آموزان به کتاب (مجله، داستان، رمان)، با پیشرفت سواد خواندن را ثابت کردند، می‌توان نتایج به‌دست آمده از پژوهش حاضر را توجیه نمود.

مطالعه پرلز ۲۰۱۱ نشان می‌دهد که روند سواد خواندن دانش‌آموزان ایرانی در فاصله بین سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۱ اندکی بهبودی یافته است و این بهبودی در ۴ فرآیند درک مطلب و دو نوع مواد ادبی و اطلاعاتی دیده می‌شود اما با وجود این پیشرفت نسبی کماکان میانگین نمره دانش‌آموزان ایرانی در مطالعه پرلز در زمینه سواد خواندن زیر میانگین مقیاس جهانی است (کریمی، ۱۳۹۱). کاکو جویباری و همکاران (۱۳۸۷)، کتاب‌های جدید فارسی ابتدایی را عامل ارتقای سواد خواندن دانش‌آموزان و عملکرد بهتر آن‌ها در درک متون اطلاعاتی و متون می‌دانند.

-
1. Fredriksson
  2. Andrejs Geske
  3. Antra Ozola

عدم تفاوت معنی‌دار در زمینه سواد خواندن میان دانش‌آموزان دوزبانه با دانش‌آموزان یک‌زبانه پژوهش حاضر نیز تحت تأثیر بهبود نسبی سواد خواندن در ایران است.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر این است که نتایج حاصل قابل‌تعمیم به سایر مناطق نیست. هم‌چنین ممکن است محدودیت در دقت و تمرکز حواس برخی از دانش‌آموزان بابت شیطنت‌های خاص پسرانه در این گروه سنی در حین اجرای آزمون، پاسخگویی آن‌ها به سؤالات را تحت تأثیر قرار داده باشد، از همین‌رو پیشنهاد می‌شود پژوهشی در میان دانش‌آموزان دختر پایه چهارم این مناطق صورت پذیرد. و از آنجایی که کرمانشاه خود استانی دوزبانه است و ما دانش‌آموزان فارس زبان آن را به‌عنوان جامعه یک‌زبانه انتخاب کردیم و میزان سواد خواندن آن‌ها را با دانش‌آموزان دوزبانه از شهرستان جوانرود مقایسه نمودیم، پیشنهاد می‌شود که طی پژوهشی دیگر سواد خواندن دانش‌آموزان دوزبانه شهرستان جوانرود با دانش‌آموزان فارس زبان استان تهران مقایسه شود شاید نتایج متفاوتی حاصل گردد و با وجود اینکه مردم ساکن شهرستان جوانرود به‌شدت بر روی زبان کردی و استفاده از آن در تمام جوامع اجتماعی خود تعصب دارند اما به نظر می‌رسد که دسترسی به امکانات رفاهی و آموزشی در کسب نتایج این تحقیق بی‌تأثیر نبوده است، در نتیجه پیشنهاد می‌شود که تحقیق مشابه‌ای در روستاهای این شهرستان که از امکانات رفاهی و آموزشی کم‌تری بهره‌مند هستند صورت گیرد.

کتاب‌نامه

- بهمنی، علی (۱۳۸۷). تأثیر دسترسی به کتاب بر پیشرفت سواد خواندن دانش‌آموزان پسر پایه چهارم ابتدایی تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران.
- پیره، هادی (۱۳۸۸). بررسی دوره‌ی پیش‌دبستانی بر یادگیری زبان فارسی دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی شهرستان سروآباد کردستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران.
- رجبی، مجتبی (۱۳۸۵). بررسی و مقایسه میزان درک مطلب خواندن دانش‌آموزان ترکمن زبان با دانش‌آموزان فارسی زبان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- سرحدی، محسن (۱۳۸۷). تأثیر آموزش پیش‌دبستانی بر مهارت خواندن دانش‌آموزان دوزبانه کلاس اول دبستان شهر بانه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران.
- سیگوان، سیگول و همکاران (۱۳۶۹). آموزش و مسئله دوزبانگی، ترجمه اصغر واقدی و همکاران، تهران: ادیب پور.
- شفیعی، بیژن؛ مهرعلیان، زهره (۱۳۸۲). اختلال ناروایی گفتار در کودکان، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان.

بررسی اثر محیط دوزبانه کردی- فارسی بر پیشرفت سواد خواندن

عارفی، مرضیه (۱۳۸۲). بررسی مهارت‌های زبان‌شناختی کودکان دوزبانه با زمینه‌های اقتصادی - فرهنگی متفاوت، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی (علمی - پژوهشی)، سال دوم، شماره ۶
عباسی طاهر، لیلیا (۱۳۸۶). بررسی میزان تأثیر دوزبانه بودن بر مهارت خواندن (فارسی) کودکان دوزبانه ترک در مقایسه با کودکان دوزبانه کرد پایه سوم ابتدایی شهرستان مهاباد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران.

کاکو جویباری، علی‌اصغر؛ شقاقی، فرهاد؛ فرح، فاطمه (۱۳۸۷). تأثیر کتاب‌های جدید فارسی دوره ابتدایی در سواد خواندن دانش‌آموزان پسر پایه چهارم ابتدایی شهر تهران. فصلنامه مطالعات برنامه درسی، ۳(۹): ۶۱-۸۳.
کریمی، عبدالعظیم (۱۳۸۷). نتایج ملی و بین‌المللی پرلز ۲۰۰۶ در مقایسه با پرلز ۲۰۰۱، تهران: پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش

کریمی، عبدالعظیم؛ کبیری، مسعود (۱۳۸۸). مقایسه دانش‌آموزان دوزبانه و یک‌زبانه در وضعیت سواد خواندن براساس مطالعه بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن (PIRLS, 2006)، چکیده مقالات اولین همایش ملی دوزبانگی و آموزش (چالش‌ها، چشم‌اندازها و راه‌کارها)، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش
کریمی، عبدالعظیم (۱۳۹۱). مهم‌ترین نتایج آزمون تیمز و پرلز ۲۰۱۱، تهران: پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش

محمدزاده، اعظم (۱۳۶۵). بررسی میزان مطالب اندوخته شده بر حسب نوع زبان و ماهیت مطالب ارائه شده، پایان‌نامه ارشد، دانشگاه علوم تربیتی دانشگاه تهران.

محمدی، جهرمی؛ محمد، مهدی (۱۳۸۰). بررسی تأثیر مطالعات غیردرسی (کتاب، مجلات، نشریات) بر وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع راهنمایی منطقه ۲ شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی.

محمی‌الدین، مهدی (۱۳۵۳). ترک زبان بودن والدین و تأثیر آن در یادگیری خواندن و نوشتن کودکان، پایان‌نامه ارشد، دانشگاه علوم تربیتی دانشگاه تهران.

موصلی، محمدمامین (۱۳۸۰). بررسی تأثیر دوزبانگی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی شهر شیراز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد، تهران مرکزی.

نیلی پور، رضا (۱۳۷۱). توانایی‌های دوزبانه شدن در کودکان و بزرگسالان، مجموعه مقالات سمینار بررسی ابعاد دوزبانگی.

Andrejs Geske, Antra Ozola (2008). University of Lativa, Riga, Lativa-Problems of Education In The 21st century, volume6.

Arthur, Reynolds, Judy A. Temple, Dylan L. Robert, Emily A. Mann, Mssw, (2001): Long-term Effects of an early childhood, Intervention on Educational Achievement and Juvenile Arrest, A 15-year Follow-up of low- Income children, in public school, American Medical Association JAMA, VOL 285, no. 18 p, 2339.

- Baker, Colin, (2000). *The Care and Education of young Bilinguals: An Introduction for Professionals*. Multilingual Matters, Clevedon, England.
- Ben-Zeev, S.(1977). Mechanisms by which Childhood Bilingualism Affects Understanding of Language and Cognitive Structure. *Bilingualism, Psychological, Social, and Educational Implication*. Ed. P. Hornby, pp. 29-55.
- Boyd, P. A. (1975). The Development of Grammar Categories in Spanish by Anglo Children Learning a Second Language. *TESOL Quarterly*, 9, 125-135.
- Camili, G., Vargas, S., Ryan, S., & Barnet, W.A. (2010). Meta-analysis of the effects of early education interventions on cognitive and social development. *Teacher College Record*, 112(3), 579-620.
- Cummins, Jim (1984). *Bilingualism and special Education Issues in Assessment and pedagogy*. College Hill Press San Diego.
- Chastain, K. (1988). *Developing second language skills: Theory and practice*. 3rd ed. Orlando. Harcourt Brace Jovanovich Inc.
- Celce-Murcia, M., & L, McIntosh (1991). *Teaching English as second or foreign Language*. Rowely. Newbury House Publishers.
- Dulay, H., and Burt, M. K. (1972). Goofing: an indicator of children's second language learning strategies. *Language Learning*, 22, 235-252.
- Fredriksson, U (2002). *Reading skills among students of immigrant origin in Stockholm*. Stockholm: Institute of International Education, Stockholm University.
- Grosjean, F (1982). *Life with two languages: An introduction to bilingualism*. Cambridge, Mass: Harvard University press.
- Karami-nouri, R. Moniri, S. & Nilsson, L.G. (2003). Episodic and semantic memory in bilingual and monolingual children. *Scandinavia Journal of Psychology*, 44, 47-54.
- Karami-nouri, R. Shojaei, R-S. Moniri, S. Gholami, A.L. Moradi, A.L. Akbari-Zarkhaneh, S. & Nilsson, L.G. (2008). The effect of children bilingualism in episodic and semantic memory tasks. *Scandinavian journal of psychology*, 49, 93-109.
- Lawrence J. Schweinhart (2003). *Benefits, costs, and Explanation of the High/Scope perry preschool program* High/Scope Educational Research Foundation, Meeting of the society for Research in child Development Tampa, Florida.
- Martin, M.O. Mullis, I.V.S., & Kennedy, A.M. *PIRLS 2011 International Report*. Chestnut Hill, MA: Boston College.
- McLaughlin, B (1987). *Theories of Second Language Learning*. London: Edward Arnold.
- Peal, Elizabeth & Lambert, Wallance (1962). The Relation of Bilingualism to intelligence. *Psychological Monographs*, 76, 1-23.
- PIRLS 2006 International Report. IEA's Progress in International Reading Literacy Study in Primary school in 40 Countries.
- Rivers, Wilga M. (1981). *Teaching foreign language skills*. 2d ed. Chocago: university of Chicago Press.

بررسی اثر محیط دوزبانه کردی- فارسی بر پیشرفت سواد خواندن

Selinker, L. (1972). 'Interlanguage,' IRAL, X, 219-231.

Temur, Turan. Kargin, Tolga., Aylin Bayar, Saadet., Bayar, Volkan (2010). Metacognitive awareness of grades 6, 7, 8 students in reading process. Procedia social and Behavioral sciences, 2, 4193-4199.

Vygotsky, L. (1962). Thought and Language. Cambridge, Mass: MIT Press.